

REÁLPOLITIKA

SŰRŰN hangoztatjuk napjainkban, hogy külpolitikai vonatkozásokban reálpolitikát kell folytatnunk. Azok azonban, kik ezt a szót használják, igen különböző dolgokat értenek alatta. Vannak, akik ennek a szónak — talán öntudatlanul — olyan értelmet tulajdonítanak, mintha az a helyes politika fogalmával volna azonos. Mintha reálpolitika volna az, amely célhoz vezet, nem reálpolitika az, amely valamely cél elérésére alkalmatlannak látszik. Ez természetesen teljesen zavaros felfogás. Van azután a reálpolitika szónak olyan magyarázata, amely szerint az valami, a nemzet ideális céljaitól és törekvéseitől eltérő, esetleg azzal szembenálló külpolitikát jelentene, amely megalkuvást hirdet a nemzeti eszmények rovására. Nincsen kizárva, hogy azok között, kik magukat reálpolitikusoknak vallják, tényleg vannak olyanok, akik tudatosan képviselik azt az álláspontot, hogy fontosabb a holnap kérdéseit jól megoldani, mint a nemzet távoli jövőjét előkészíteni. De azért úgy azok, kik a reálpolitikát azért vallják, mint azok, kik azért támadják, mert ezt értik alatta, téves úton járnak és oly dolgokat hoznak kapcsolatba a reálpolitika fogalmával, amelyek abba bele nem tartoznak. Sokan azokat tartják reálpolitikusoknak, akik adott alkalommal a nemzetek „sacro egoismo-ja“ jelszava alatt a vállait szerződéses és erkölcsi köteleességeken is túteszik magukat, ha fontos nemzeti érdekek ezt megkívánják és akik a hatalmi érdekeket kíméletlenül és minden skrupulus nélkül érvényesítik. Mások viszont úgy vélik, hogy az a reálpolitika, amely a hatalmi érdekek helyett a gazdaságiakra fekteti a fősúlyt. Ezeknek az egymásnak ellenmondó értelmezéseknek mindenikéből kiérezhető valami a reálpolitika szónak átértéséből. De egyik sem meríti ki teljesen annak fogalmát és egyik sem veszi figyelembe annak összes vonatkozásait.

Valójában a reálpolitika fogalmának semmi köze sincsen valamely nemzet nagy politikai céljához és azokhoz az állandó tendenciákhoz, amelyek valamely nemzet külpolitikai törekvéseiben megnyilvánulnak, hanem kizárólag a módszert jelzi, amelyet valamely politikai cél elérésére alkalmazunk. A reálpolitika nem vezeteti magát a célkitűzésben egyes nemzetek iránt érzett rokonszenvtől, másokkal szemben táplált ellenszenvtől, nem vezeteti magát holmi vértelen ideológiáktól sem, hanem egyedül és kizárólag saját érdekeitől, amelyek a létező érdekközösségeknél fogva minden nemzetet összehozhatnak előtte ellenszenves partnerekkel, a létező érdekellentétek folytán pedig minden nemzetet elválaszthatnak előtte rokonszenves államoktól. Ámde az a külpolitika, amely nem egyedül és kizárólag a saját érdekek meg-

valósítására törekszik, egyáltalában nem érdemli meg a politika nevét. A reálpolitika szónak tehát ennél továbbmenő értelme van. A reálpolitika nem ringatja magát illúziókban, hanem a külpolitikai konstelláció minden egyes komponensének alapos ismeretében gondosan mérlegeli az adott erőviszonyokat és ezek szerint, nem pedig saját óhajai szerint, ítéli meg minden tervezett lépés keresztülvihetőségét. Nem befolyásoltatja magát másodrendű érdekektől, legyenek azok bármilyen népszerűek, sőt hajlandó is az ilyen másodrendű érdekek rovására áldozatokat hozni az elsőrangúakban elérhető minden jelentékeny haladás érdekében. De nem irányíttatja magát bizonyos általános, ködös eszméktől sem, amelyek, ha még oly helyesek és igazak is, egyelőre még nem uralják az emberiség mentalitását, mert pl. egy nemzet hiába akar mindenáron pacifista politikát követni, ha az összes többi nemzet homlekegyenest ellenkező irány szolgálatában áll. Talán tovább is mehetünk egy lépéssel. A reálpolitika gyakran fog tudatosan szembe szállni bizonyos erkölcsi törvényekkel, amelyek mai felfogás szerint — bár magánosokat feltétlenül köteleznek — a nemzetek egymás közötti érintkezésében megszeghetők a nélkül, hogy ez a tény egy magában bűnül rovatnék fel az illető nemzetnek. A „sacro egoismo“ jelszava is reálpolitikát fedez és alig van olyan nép, amelynek történetében nem volna eset olyan politikai cselekedetekre, amelyekhez hasonlót azok, kik azokat irányították, magánéletükben bizonyára sohasem követtek volna el. A politika és az erkölcs körei — sajnos — még mindig nem vágnak teljesen össze.

Míthogy a politika nein tudomány, hanem művészet, azt éppen úgy mint minden művészetet jobban értjük meg az egyes alkotásokból, mint az ezekből utólag leszűrt bonyolult és mégis halavány törvényekből, amelyek gyakran fel sem állíthatók, mert a politikának úgy mint a művészetnek egyes finomságait sokszor inkább kiérezni lehet, mint szavakba foglalni. Annyi a mondottak alapján is világos, hogy a reálpolitika, amely mindig az adott erőviszonyokhoz alkalmazkodik, igen különböző alakban juthat kifejezésre.

Van olyan reálpolitika, amely azt tartja, hogy minden egyes kérdéshez önállóan kell állást foglalni a maga érdeme szerint, „tekintet nélkül arra, hogy az állásfoglalás létező szövetségek felbontására, avagy jövőbeni veszélyek felidőzésére vezet-e“. Az idézőjel közé rakott mondattal Bulwer jellemzi Lord Palmerstonnek politikáját, amelynek munkatársa, odaadó híve és történetírója volt. Palmerston kétségkívül kifejezetten reálpolitikus volt. Ő mondotta azt — ami tényleg minden reálpolitikának egyik sarkalatos elve —, hogy „a nemzetnek nincsenek örök szövetségesei, sem örök ellenségei, hanem csakis örök érdekei“. Minden skrupulus nélkül ment a negyvenes évek elején a franciákkal az oroszok ellen, majd a negyvenes évek végén az oroszokkal a franciák ellen. Azt tartotta, hogy „a franciák, mint nemzet, szívük mélyéből gyűlölik az angolokat“, de azért működése két fõszakának mindegyikében a franciákat mondotta „politikája fõpilléreinek“. Az idegen államokkal szemben folytatott politikájában átgondolt, generális rendszer nem mutatkozik. Teljesen izoláltan kezelte az egyes kérdéseket, mindegyikben külön-külön mérlegelve azokat az akciókat, amelyek minden

egyes esetben az angol érdekek megóvására szükségesek, minduntalan változtatva barátait és ellenfeleit. De éppen az ő politikájának eredményei bizonyítják legjobban az általa követett reálpolitika fonákságát. Diplomáciai működésének első szakában, amely 1830-tól 1841-ig terjedt és amelyben előbb Franciaországot játszotta ki az oroszok ellen, aztán Oroszországot a franciák ellen, azt érte el, hogy az angol politika mindenfelé bizalmatlanságot keltett és hogy Anglia, amikor Palmerston 1841-ben először távozott a külügyek éléről, egy francia háború szélén állott. Működésének második szakában, a krími háború kitörésétől 1865-ben bekövetkezett haláláig, hasonló ingadozások hasonló eredményre vezettek. Angol államférfiak és történetírók meglehetősen egyhangúsággal konstatálták, hogy Palmerston működésének utolsó éveiben Anglia tekintélye mélypontra állt, hogy az angoloknak sehol sem volt egyetlen barátjuk sem és hogy sehol sem adtak hitelt Anglia szavának. Ezt a balsikert kétségtelenül Palmerston politikájának egyéb hibái és fogyatékosai is okozták, az alaphiba azonban mégis az volt, hogy minden kérdést elszigetelten kezelt és hogy ehhez képest érvényesítette — „tekintet nélkül létező barátságokra vagy jövőbeni veszélyekre“ — az angol érdekeket.

Ezt a politikát, még ha nagyobb sikerekre vezetett volna is, csakis egy igen hatalmas ország vezető államférfia engedhette meg magának. Hozzá még egy olyan nemzeté, amelynek megtámadását szigeti helyzete rendkívül megnehezíti. Ha exponáltabb földrajzi fekvésű hatalom vagy éppenséggel kis állam követte volna ezt a politikát, ennek végzetes hatása lehetett volna reá nézve.

A reálpolitika fogalma azonban távolról sem zárja ki azt, hogy a külpolitika bizonyos egységes, állandó koncepció szerint irányítsák, amelyben az egyes felmerülő problémák nem izoláltan szerepelnek, hanem szerves összefüggésben más velük kapcsolatos kérdésekkel és feladatokkal. Ennek a politikának nagymestere volt — nemzete exponált geográfiai helyzetének nyomása alatt — Bismarck, aki ellentétben a Palmerston-féle elvekkal, a külpolitikában sohasem nézte az egyes kérdéseket elszigetelve, hanem e helyett az általa felépített egész hatalmi konstelláció érvénybentartására koncentrált hatalmas szellemi erejét. Az a hatalmas anyaggyűjtemény, amelyben a német külügyminisztérium megbízásából az 1870-től 1914-ig terjedő időből eredő diplomáciai okmányok közzétételek (*Die grosse Politik der europäischen Kabinette 1871—1914*, 39 kötet), érdekesnél érdekesebb bepillantásokat enged Bismarck szellemi műhelyébe. 1871 óta teljesen tisztában volt azzal, hogy Németország és Franciaország között barátság nem jöhet létre. Akárhányszor előfordult, hogy francia részről biztatást kapott a két ország közti közeledés lehetőségére nézve, de ő sohasem adta magát oda e tekintetben a legcsekélyebb illúzióknak sem. „A háború két olyan nagy nemzet között, amilyen a német és a francia — írja 1875-ben —, nem intézhető el egyetlen hadjárattal. A háborúk egész sora fog belőle keletkezni, mert a legyőzött fél, kivált ha ez a francia nemzet, vereségét sohasem fogja nyugodtan venni.“ „A revanche eszméje — írja 1888-ban — minden banda kormányt meg fog akadályozni abban, hogy szilárdul reánk támaszkodjék. Nem kell

azért megvetni az átmeneti közeledést, csakhogy nem szabad sohasem reá építeni, a velünk szemben való bizalmatlanság a döntő pillanatban mindig erősebb lesz, mint az Anglia elleni bosszúság.“ Első pillanattól fogva érzi, hogy a német-francia ellentét azt a veszedelmet rejti magában, hogy a többi hatalomnak vagy azok egy részének Franciaországhoz való csatlakozása útján olyan koalíció jöhet létre, amely térdre kényszeríti Németországot. Szüntelenül körülnéz szövetségesek után, de azért megvárja a helyzet kialakulását és nem sieti el a dolgot. Vilmos császárt óva inti az olyan szövetségektől, amelyek az ország kezét elhamarkodva kötik meg bizonytalan jövőbeni lehetőségek és nem pozitív eredmények érdekében. Éveken keresztül habozik, hogy Oroszországot vagy Ausztria-Magyarországot válassza-e szövetségesül. Eleinte Oroszország felé hajlik. „Ahányszor Oroszország és Ausztria között kellett optálnunk — írja 1879-ben, — eddig mindig az Oroszországgal szemben való nagyobb hajlandóságnak voltam szószólója, mert a két állam között Oroszországban láttam biztosabb támaszt.“ Lassan érlelődik ki benne az a meggyőződés, hogy Németország számára az Ausztria-Magyarországgal való szövetség a kívánatosabbik. Bámulatos ludditással elemzi a helyzetet. „Az Oroszországgal való szövetség lehetetlen — írja. — Elidegenítené tőlünk Ausztriát és azután egyedül maradnánk az oroszok szeretetével. Teljes izoláltságunk és az összes államoknak irántunk való bizalmatlansága ezután tisztán Oroszország kénye-kedvétől függne.“ „Ausztria biztosan ellenséges befolyás alá kerül, ha bennünk nem talál támaszt.“ „Oroszország meg fogja óvni a békét, ha tudja, hogy a két német hatalom agresszív célok nélkül közös védelemre készen áll, ellenben belátható időn belül meg fogja szegni a békét, ha ez a szövetkezés elmarad.“ „Oroszország kiszámíthatatlan, mert szükség esetében egyedül, támasz nélkül is meg tud állni, Ausztria nem, mert legalább egy támaszra feltétlenül szüksége van.“ „Egy osztrák-porosz megegyezés Franciaországot bátorítaná fel egy Németország elleni akcióra, egy osztrák-francia megegyezés az oroszokat, ha ellenben Németország szövetkezik Ausztriával, az orosz támadás el fog maradni. Ha pedig mégis bekövetkeznék, Anglia elég erősnek fog bennünket tartani arra, hogy támogasson, ebben az esetben pedig Franciaország nem avatkoznék bele.“ Ez a pár szemelvény mutatja a Bismarck-féle reápolitika felépítését. Nem atomizálja a külpolitikát, amint ezt Palmerston tette, hanem az egyes kérdéseket szintetikusán kezeli, rendszerré kapcsolja össze. Nem egyes akciókkal, hanem egy állandó hatalmi konstelláció létesítésével akarja a német érdekeket megvédeni. Így alakul ki külpolitikai rendszere: Németország és Ausztria-Magyarország szövetsége, amelynek szerinte öt célja van: „Először megakadályozza, hogy egy orosz-franda-osztrák hármasszövetség létesüljön Németország ellen. Másodszor megakadályozza, hogy Ausztria vagy Oroszországgal, vagy Frandaországgal szövetséget kössön Németország ellen. Harmadszor egy Németország ellen irányuló francia támadás esetére legalább is Ausztria jóindulatú semlegességét biztosítja részünkre. Negyedszer egy francia-orosz szövetség esetében, amely ma részünkre a legfenyegetőbb veszélynek látszik, azonnal biztosítja nekünk Ausztria támogatását. Ötödször az

oroszoknak a franciák nélkül ellenünk vagy Ausztria ellen irányított támadását egyáltalában megakadályozza, mert Oroszország alig fogja megtámadni a két hatalom bármelyikét, ha tudni fogja, hogy ebben az esetben kettejükkel fogja magát szemben találni.“ Ebbe a rendszerbe illeszti be Bismarck a többi állam kezelését. Az akkori Olaszországnak a német-osztrák-magyar szövetséghez való csatlakozását nem értékeli nagyra. Amikor a hármasszövetség létesítése először kerül szóba, azt írja: „Olaszországnak nem szabad utána szaladni, ha az ember akar tőle valamit. Ígéretei különben sem teremtenek biztonságot, ha megtartásuk nem fekszik Olaszország érdekében.“ „Az olasz politikusok nem meggyőződésük szerint beszélnek, hanem a pillanat változó követelményei szerint. Hogy nem őszinték, ha az osztrák-magyar monarchiához való közeledés gondolatával foglalkoznak, azt alig kell mondani.“ „Tartani lehet attól, hogy az Olaszországgal való szerződés sohasem lesz kétoldalú, hanem mindig csak egyoldalú.“ Oroszországgal és Angliával szemben követett politikáját ebbe a rendszerbe illeszti be. Igyekszik Oroszországot kímélni és neki kis szolgálatokat teljesíteni, szerződést is köt vele, amelynek egyetlen célja a francia-orosz szövetség létesítésének kitolása, de tudja, hogy ez marandóan nem fog sikerülni és azért állandóan igyekszik az angolokkal barátságot tartani. „Az a bizonyosság, hogy Franciaországot egyszer ellenségként fogjuk magunkkal szembentalálni — írja 1882-ben — és az a valószínűség, hogy Oroszország is ellenségünk lesz, arra késztet bennünket, hogy minden Angliával való konfliktust kerüljünk.“ De azért 1887-ben, amikor a Salisbury-kormány egyes tagjai egy angol-német szövetség eszméjével foglalkoznak, ezt elhárítja. „Hogy marandó szövetség létesüljön Angliával, ahhoz Angliában törvény volna szükséges, mely aligha találna helyeslésre az angol parlamentben. E nélkül legfeljebb a kormányok közötti szövetséget lehetne elérni, amely csak azt eredményezné, hogy Anglia addig használna bennünket előfogatként, ameddig szüksége van reánk. Különben is a szövetségek nem csinálnának úgy, hogy az ember proklamálja készségét arra, hogy másvalakivel árkon-bokron keresztül együtt fog haladni. Szövetségek csak tények által, közös politika útján jöhetnek létre, különben minden szövetség légvár marad.“ Helyes értékelésekre, messzelátó ítéletekre épült így fel egy külpolitikai rendszer, amely megalapította Németország hatalmát az európai politikában. Igaz, hogy ennek a rendszernek a világháború végéig fennállt főpillérei végül is összeroppan- tak, de nem volna nehéz kimutatni, hogy ez azért történt, mert Bismarck rendszere az ő utódai alatt mintegy megkövesedett, holott ő maga azt bizonyára hozzáalkalmazta volna a változott viszonyokhoz.

De Bismarck reálpolitikája is egy nagyhatalom politikája volt. Kis államok nem utánozhatják, mert nekik nincsen meg a módjuk arra, hogy hatalmi koncepciókat megvalósítsanak, hatalmi konstellációkat létesítsenek és irányítsanak. Nekik legfeljebb bele lehet illeszkedniük létező hatalmi alakulatokba, amelyeknek változó céljait sem megfékezni, sem döntően befolyásolni nem tudják. Ha egy kis állam vezető államférfidnak reálpolitikájával is meg akarunk ismerkedni, figyelmünket Cavour politikája felé kell irányítanunk. Cavour előtt is

nagy ideális cél lebegett: Olaszország felszabadítása az osztrák uralom alól és az olasz nemzet egységének megteremtése. Ezt a politikát ő, mint egy egészen kis, az Alpeselek tövében eldugott és alig észrevett kis államnak, Piemontnak, államférfia folytatta. Hazájának szűk határain belül kellett megtalálnia annak az energiának, bölcseségnek és politikai aktivitásnak forrásait, amelyekre céljainak a bő erőforrásokra támaszkodó nagy nemzetekkel szemben való fokozatos kivívására szüksége volt. „A nagy nemzeti cél változatlan volt egész életében, eszközeiben azonban Cavour bámulatosan hajlékony és alkalmazkodó volt. Tudta, hogy bevallott nagy célját csak etape-onként lehet elérni, tudta azt is, hogy e cél elérésére többféle utat lehet választani, de politikája épp oda törekedett, hogy hazája képes legyen ez utak mindegyikén célja felé haladni, a kedvező alkalmakat megragadni. Ha aztán az ilyen alkalom felmerült, sohasem szalasztotta azt el. Nem volt oly képzelődő, hogy azt hitte volna, hogy Európa csak Itália kedvéért van a világon, ellenkezőleg, tudta, hogy Itáliának kell Európához alkalmazkodnia. Értett ahhoz, miként kell számbavenni az európai érdekeket, miként kell mérlegelni a körülményeket, és a szövetségesek megszerzésére, megtartására vagy szaporítására irányuló fáradhatlan tevékenységében egész ügyességét szüntelenül annak bebizonyítására fordította, hogy népének felszabadítása legjobb biztosítéka a békének, ő, aki impetuozusában és egy némely cselekedetének természete folytán sokszor forradalmárhoz volt hasonlatos, konzervatívva változott át, ha megnyugtatni vagy megnyerni kellett az európai kormányokat. (Mazade, Le Comte de Cavour, Paris, 1877.) Piemont kicsiny ahhoz, hogy önálló hatalmi konstellációkat hozzon létre, amint ezt Bismarck tette, de Cavour bámulatos ügyességgel alkalmazkodik a létező konstellációhoz. Figyelme ama országok felé irányul, amelyeknek úgy, mint Olaszországnak, a külpolitika terén ambíciói vannak. Így pl. Poroszország felé, amelynek szerinte „közvetlen és azonnali érdeke a fennálló európai helyzet megváltoztatása“ és amelyet ezért Olaszország természetes szövetségesének tart. De Poroszország nem halad ez úton eléggé gyorsan és így Cavour Franciaország szövetségének megszerzésére törekszik, látván, hogy III. Napoleon sem folytat konzervatív külpolitikát. A francia szövetséget tudatosan egy országára kedvezőtlen kereskedelmi szerződéssel készíti elő. Nyíltan ki is mondja: „A franciákkal való jó viszony érdekében mi, nem mondom, hogy feláldoztuk, de másodszorba helyeztük a gazdasági érdekeket.“ Mikor a krími háború kitör, Cavour elhatározza, hogy hazája a franciák és angolok szövetségeseként részt fog benne venni, bár semmi közvetlen érdeke árintve nem volt, csakis azért, hogy „megmutathassa az új szárdinai hadsereget, megszerezze magának Franciaország és Anglia támogatását és hogy Piemontnak morális és diplomáciai sikert szerezzen“. Résztvenni egy nehéz háborúban, külső kényszer nélkül, közvetlen érdek nélkül, csakis távolfékvő céloknak közvetett úton való elérése érdekében, valóban merész politika volt. Cavour panaszkodik is: „Rettenetes felelősséget vettem magamra. Nem baj, bármi is történik, lelkiismeretem azt mondja, hogy szent kötelességet teljesíttem.“ A parlamentben támadják. „Ez a szövetség — mondotta az ellenzék vezére — gazda-

ságilag könnyelműség, katonailag örültség, politikailag gonoszság.“ Mikor azonban az akció befejeződik, Olaszország egyszerre mint egyenrangú fél vesz részt a hatalmak tanácskozásában és Napoleon megkérdi Cavourtól, hogy vajjon mit lehetne Olaszország érdekében tennie. Franciaországhoz való viszonyát megrontja az a merénylet, amelyet az olasz származású Orsini Napoleon ellen elkövet. Dacára erős liberális meggyőződésének egy pillanatig sem habozik Franciaországot megnyugtatni oly törvényhozási intézkedések által, amelyek a sajtószabadságot korlátozzák, az esküdtbíróságokat módosítják, csak azért, hogy ez úton „végleg meghódítsa Franciaország szövetségét“. El is éri, hogy Párizsban még az olasz forradalmárok merényleteiért is Auszriára tolják a felelősséget, mondván: „Cavoumak igaza van, mert amíg osztrákok lesznek Olaszországban, merényletek lesznek Párizsban.“ De leginkább akkor volt próbára téve Cavour politikája, amikor Franciaország Nizza és Savoya átengedését követelte Piemonttól. „Ez volt az egyetlen aktus politikai életében, amelyben nem tudta fenntartani azt a heroikus nyugalmat, amelyet különben a legsúlyosabb helyzetekben is tanúsított“ — mondja intimusa, Artom. Fájt neki, hogy el kell válni attól a néptől, mely Nizzát és Savoyát lakja, „amely híven követett bennünket Olaszországért vívott minden harcainkban, amely hadseregünket, közigazgatásunkat, diplomáciainkat megtöltötte odaadó, képzett és erélyes emberekkel.“ De ez a kérdés nem volt részére érzelmi kérdés. Láta, hogy az olasz szabadságfaarc abbamarad, ha a franciák elfordulnak Piemonttól. Aláírta a szerződést és amikor az aláírt példányt átadta a francia követnek, Talleyrandnak, csak azt a megjegyzést tette: „Most pedig Önök bűntársaink lettek.“ Az ellenzék támadta. Szemére hányta, hogy eltért az olasz nemzeti programtól, a nemzetiségi elvtől, visszatérve a területi tranzakciók politikájához, amely alatt Olaszország annyit szenvedett. Cavour kijelentette, hogy büszke arra, hogy ezt a szerződést aláírta, mert ez szükséges volt ama francia szövetség megerősítésére, amely az olasz politikára nézve nélkülözhetlen. De azért szükség esetén Cavour is tudott háttérbe helyezni fennálló, de a pillanatnyi helyzetben elérhetlen célokat, mint például a Garibaldival való ellentéte idejében a római és a velencei kérdés megbolygatását, amely mindkettő Európa békéjét veszélyeztette volna. Elismeri, hogy lehet valaki más felfogáson is. „Lehet kinyilatkoztatni, hogy Itália hadiállapotban van, amelyet csak hallgatólagos fegyverszünet enyhít; fegyverszünet Rómában, fegyverszünet Velencében; és hogy ez állapot következtében nemcsak célszerű, de nélkülözhetően szükséges egy közeli, azonnali háborúra készülnünk. Rét különböző politikai rendszer között választhatunk tehát. Szerintem az első politika az egyetlen, amely a nemzet érdekeinek megfelel, de a másikat is lehet követni. Igen veszélyes, tele van nehézségekkel, akadályokkal és zátanyokkal, de végre is el lehet azt is fogadni. De végzetes volna és biztos romlásra vezetne felváltva folytatni egy napon egyik más napon másik politikát, nem követni az ország előtt és még inkább Európa előtt nyílt, tiszta, őszinte irányt. Európa könnyebben bocsátana meg nekünk egy bolondságot, amelyet elkövetünk, mint azt, hogy tévedésbe akarjuk ejteni.“ Más alkalommal pedig azt mondja: „Mértékletes és

óvatos voltomat sokszor bebizonyítottam. Azt hiszem, hogy a politikában szerfelett tartózkodónak kell lenni szavakban és szerfelett határozottnak az akciókban. Vannak helyzetek, ahol kevésbé veszedelmes a merészség, mint az óvatosság túlzása.“

A három idézett példában, Palmerston, Bismarck és Cavour példájában, a reálpolitikának három különböző típusát látjuk. Más a nagyhatalmak és más az előretörő kis államok reálpolitikája. A nagyhatalmak önállóan játszanak, a kicsinyek csak a nagyok játékában vesznek részt. Palmerstonnak a politikát egyes kérdésekre szétbontó politikája a kártyapartie-k sorozatához hasonlítható, Bismarcknak az egyes kérdéseket szintetikusán összefoglaló politikája egy gigászi méretű sakkjátzmához. Palmerston politikai ütközetei a régi nyílt mezőn való harci összecsapásokhoz hasonlíthatnak, Bismarck lövészárkokat épít politikája körül. Cavour mint egy nagyambíciójú, de gyenge lás állam vezetője, szolgálatokkal és áldozatosai kénytelen megszerezni magának azt a helyet a politikai ütközetekben, ahol akcióinak biztonságát legjobban látja megóva, de adandó alkalommal nem habozik nemzete összes erőit latba vetni a siker érdekében. Ha triviális hasonlattal élve az ő politikáját is játékhoz akarjuk hasonlítani, akkor Cavour annak az embernek helyzetében volt, aki totalizátoron játszik. Az eredmény nem tőle függ, mások folytatják le a versenyt, amelynek sikerétől vagy sikertelenségétől számításai függenek. De hozzáértéssel, informáltsággal, éles ítélőképességgel így is lehet sikert elérni.

Mindhárom államférfiú minden ízében reálpolitikus volt. Ámde mindegyikük nagy nemzeti célokért küzdött. Ha csak az ideális célok vezették volna őket, de nem mutattak volna annyi genialitást az e célok elérésére szükséges reálpolitikai módszerek megválasztásában, távolról sem látszanának annyira nagyoknak az utókor szemében. Ha csak reálpolitikai módszereket követtek volna nagy eszmei célok szemmel tartása nélkül, bizonyára teljesen a szürke ismeretlenség homályában maradtak volna. Palmerston politikájának nagy előnyét, az alkalmazkodóképességet, és Bismarck politikájának főerényét, az állandóságot és rendszerességet, Cavour össze tudta egyeztetni. Palmerston politikájának hibáját, a folytonos ingadozást és bizonytalanságot, és Bismarck politikájának azt a veszélyét, amely az egyszer megteremtett politikai rendszernek megkövesedésében áll, egyaránt kerülni tudta. Tudta pedig mindezt azért, mert neki, mint kis állam vezetőjének, szüksége volt erre.

A kis államok reálpolitikája csakis arra irányulhat, hogy fenntartva a nagy nemzeti célokat és mindent gondosan kerülve, ami ezek későbbi megvalósíthatásának útját állhatná, keressék a módokat arra, hogy addig is, míg az álmok megvalósításának ideje bekövetkezik, lépésről lépésre, esetleg bizonyos átmeneti formák létesítésével törekedjenek a nagy célok felé való haladásra. A legnagyobb államok, mint pl. Anglia, sem zárkóznak el attól, hogy akkor, amikor valamely nagy politikai cél azonnali elérése akadályokba ütközik, azt lassú etape-okban közelítsék meg oly átmeneti alakulatok létesítésével, amelyekből eleinte a hatalmi mozzanatok jóformán teljesen kizártaknak látszanak, hogy aztán a végén teljes erővel felbukkanjanak. Ezt a politikát folytatta Anglia év-

tizedeken keresztül Egyiptomban és az ő példáját utánozta Franciaország Marokkóban. Ez a lassú haladás az adott cél felé reálpolitika, ellenben non az az olyan politika, amely olyan akciókat véd, amelyeknél, mintha valami rouge et noir játékról volna szó, mindent meg lehet ugyan nyerni, de mindent el is lehet veszíteni. Jöhetnek azután idők, amikor a reálpolitikának is döntenie kell afelett, hogy az előtte álló utak melyikét válassza. De ez az idő a reálpolitika részére csakis akkor érkezik el, amikor a politikai konstelláció mindenfelé teljesen kialakult, amikor a bekövetkezendő fejleményeket politikai valószínűségi számításokkal előre lehet látni, és amikor aztán azt, amit tenni kell, nem rokonszenvtől vagy ellenszenvtől vezettetve, nem túlkorán és elhamarkodottan vállalt kötelezettségek kényszere alatt, hanem csakis gondosan megfontolt és mérlegelt saját érdekek érvényesítésére való biztos kilátások kedvéért lehet vállalni.

GRATZ GUSZTÁV